

КРИПТОВАЛЮТА VS КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

CRYPTOCURRENCY VS CRIMINAL LAW

Ковтун В.В., студент II курсу факультету адвокатури

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена проблематиці зв'язку криптовалюти та кримінального права. Дослідження охоплює проблематику взаємодії Загальної частини і Особливої частини кримінального права. Доведена необхідність внесення змін до Кримінального кодексу України, що стосуватимуться кримінальних правопорушень у сфері криптовалютних відносин, а також до норм про заходи кримінально-правового характеру в аспекті їх доповнення засобами стосовно криптовалюти. Серед аспектів Загальної частини Кримінального кодексу України (далі – КК України) проаналізовано: 1) взаємодію криптовалюти та штрафу, проаналізовано недоліки статті 53 Кримінального кодексу України крізь призму розвитку криптовалютних відносин, запропонована власна редакція чинної норми статті 53 Кримінального кодексу України; 2) можливість визнання криптовалюти предметом конфіскації майна та спеціальної конфіскації майна, які передбачені статтями 59 та 96¹ Кримінального кодексу України, вказано на практичні труднощі, що виникнуть у разі впровадження криптовалюти як предмета конфіскації та спеціальної конфіскації майна, запропоновані варіанти рішень вказаних проблем. Серед кримінальних правопорушень Особливої частини Кримінального кодексу України в рамках статті проаналізовано: 1) фінансування дій, вчинених із метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України (стаття 110² Кримінального кодексу України) та фінансування тероризму (стаття 258⁵ Кримінального кодексу України); 2) порушення авторських та суміжних прав (статті 176 Кримінального кодексу України); 3) вимагання та шахрайство (статті 189 та 190 Кримінального кодексу України). Запропоновані власні зміни до Особливої частини Кримінального кодексу України, а саме: запровадження кримінальної відповідальності за незаконний видобуток криптовалюти, продаж криптовалюти та її підробку шляхом введення статті 199¹ Кримінального кодексу України, сформовані її диспозиції та санкції за вчинення кримінального правопорушення.

Ключові слова: криптовалюта, кримінальне право, Загальна частина КК України, Особлива частина КК України, взаємодія криптовалюти та кримінального права.

The article is devoted to the relationship between cryptocurrency as an economic phenomenon and the science of criminal law. The research covers the issues of interaction of both the General Part and the Special Part of the criminal law of Ukraine. The urgency and necessity of amendments to the Criminal Code of Ukraine concerning crimes in the field of cryptocurrency relations, as well as norms on measures of criminal law influence in the aspect of supplementing economic measures of criminal law influence by means of cryptocurrency as the subject of these measures. Among the aspects of the General Part of the Criminal Code of Ukraine (hereinafter – CCU) analyzed: 1) the interaction of cryptocurrency and the institution of fines, analyzed the existing shortcomings of Article 53 of the Criminal Code of Ukraine through the prism of cryptocurrency relations in Ukraine and the world, which takes into account modern realities and helps to solve existing problems; 2) the possibility of cryptocurrency as a subject of confiscation of property and special confiscation of property, which are provided by Articles 59 and 96¹ of the Criminal Code of Ukraine, indicated the practical difficulties that will arise in case of attempts to introduce cryptocurrency, however, the variability of the introduction of cryptocurrency as the subject of these measures of criminal law influence is indicated. Among the criminal offenses of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine in the material and subject of research, in terms of cryptocurrency as a subject of criminal offenses, analyzed: 1) financing state border of Ukraine (Article 110² of the Criminal Code of Ukraine) and terrorist financing (Article 258⁵ of the Criminal Code of Ukraine); 2) infringement of copyright and related rights (Articles 176 of the Criminal Code of Ukraine); 3) extortion and fraud (Articles 189 and 190 of the Criminal Code of Ukraine). Proposed own amendments to the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, namely the introduction of criminal liability for illegal extraction of cryptocurrency, sale of cryptocurrency and its counterfeiting, by introducing Article 199¹ of the Criminal Code of Ukraine, formed its dispositions and sanctions for criminal offenses. Generalized conclusions are formed and prospects of further researches in the field of criminal law and its interaction with the economic phenomenon of cryptocurrency are outlined.

Key words: cryptocurrency, criminal law, General part of the Criminal Code, Special part of the Criminal Code, interaction of cryptocurrency and criminal law.

Вступ. Однією з ключових ознак сучасного світу є надзвичайно швидкі темпи розвитку різних технологій. Наслідком такого процесу є зміни форм та методів діяльності суспільства загалом. Одним із таких технологічних феноменів, що став відправною точкою розвитку валютних відносин, є криптовалюта. Після її появи та стрімкого розвитку постало питання про імплементацію її в повсякденні економічні відносини: розрахунок у магазинах, поповнення мобільних телефонів та інші. Нині запущено процес розробки законодавчого регулювання криптовалютних відносин в Україні, проте постає логічне питання про відповідальність, зокрема кримінальну, за порушення «правил гри» у сфері криптовалютних відносин.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Натепер криптовалюта як економічний феномен, її взаємодія з різними галузями права, є мало дослідженою вітчизняною науковою спільнотою, проте серед робіт варто виділити праці В.В. Ковтуна, О.В. Овсієнко, О.Е. Радутного, А. Кудя, М.П. Кучерявенко, Є. Смичка та інших. У наукових працях переважає дослідження безпосередньо суті явища «криптовалюта», можливості впровадження криптовалюти в правове поле України, втім кримінально-правовим аспектам криптовалюти приділено мало уваги.

Формулювання мети дослідження. Метою статті є проведення систематичного аналізу можливості запро-

вадження економічного феномена криптовалюти в кримінальне право України, формулювання пропозицій щодо вдосконалення відповідних положень Кримінального кодексу України (далі – КК України).

Виклад основного матеріалу дослідження. Кримінальне право України – це система кримінально-правових норм, які перебувають у взаємозв'язку та взаємозумовленості. Втім, з огляду на структуру кримінального законодавства України, його поділ на Загальну та Особливу частини, вважаємо за необхідне розділити наше дослідження на дві частини: 1) Загальна частина VS криптовалюта; 2) Особлива частина VS криптовалюта.

Загальна частина VS криптовалюта. Із кримінально-правовим аспектом впровадження криптовалюти в національне правове поле в межах Загальної частини КК України насамперед пов'язані питання можливості застосування криптовалюти як штрафу за вчинене кримінальне правопорушення, а також визнання її предметом конфіскації майна та спеціальної конфіскації майна.

Так, відповідно до ст. 53 КК штраф – це грошове стягнення, що накладається судом у випадках і розмірі, встановлених в Особливій частині КК України, з урахуванням положень ч. 2 ст. 53 КК України [1]. З наданої легальної дефініції штрафу можна виділити основні його ознаки:

1) грошове стягнення, тобто стягнути можна лише певну грошову суму, виплатити його можна винятково за допомогою грошей; 2) накладається судом; 3) призначається у випадках і розмірі, встановлених Особливою частиною КК України. Відповідно до абзацу 3 пункту 2 постанови Пленуму Верховного Суду України (далі – ВСУ) № 7 від 24.10.2003 року (зі змінами) «Про практику призначення судами кримінального покарання», «призначаючи покарання у виді штрафу або виправних робіт і визначаючи розмір та строки відповідного покарання, суди мають враховувати майновий стан підсудного, наявність на його утриманні неповнолітніх дітей, батьків похилого віку тощо» [2]. З вищенаведеного робимо висновки. По-перше, призначити чи оплатити штраф можна винятково у фіатній валюті, тобто у гривні. Проте в розрізі розвитку законодавства у сфері впровадження криптовалюти як платіжного засобу видається за доцільне передбачити сплату штрафу за допомогою цифрової та віртуальної валюти, тобто криптовалютою. Необхідно надати змогу оплатити чи стягнути штраф криптовалютою. По-друге, відповідно до вищезгаданої постанови Пленуму ВСУ виникає питання щодо необхідності враховування криптовалютних активів під час визначення майнового стану підсудного. Вважаємо, що в разі визнання криптовалюти законним платіжним засобом в Україні врахування наявності таких активів має стати обов'язковим у визначенні розміру штрафу. У зв'язку з цим вважаємо, що зміни у правовому режимі криптовалюти можуть стати підставою для реформування положень щодо порядку застосування штрафу за вчинене кримінальне правопорушення. Видається, що такі зміни можуть полягати у викладенні ч. 1 ст. 53 КК України в такій редакції: *«Штраф – це фінансове стягнення, яке здійснюється за допомогою грошових коштів, віртуальних активів, цифрової валюти, що накладається судом у випадках і розмірі, встановлених в Особливій частині цього Кодексу, з урахуванням положень частини другої цієї статті»*. Таке визначення уможливить використання криптовалюти як покарання у виді штрафу.

Наступною проблемою, яка потребує самостійного вирішення, є питання визнання криптовалюти предметом конфіскації майна та спеціальної конфіскації майна, що передбачені ст. 59 та ст. 96¹ КК України. Зміст цих видів засобів кримінально-правового характеру полягає в примусовому вилученні певного майна. Визначення поняття «майно» закріплене в Цивільному кодексі України (далі – ЦК України). Відповідно до ч. 1 ст. 190 ЦК України майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Згідно зі ст. 179 ЦК України річчю є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки. Отже, ст. 179 та ст. 190 ЦК України розкривають зміст понять «майно» та «речі», які використовуються в кримінальному праві. Проте варто звернути увагу на ст. 177 ЦК України, положення котрої містять перелік видів об'єктів цивільних прав, до яких закон зараховує речі, зокрема гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформацію, а також інші матеріальні і нематеріальні блага [3]. Отже, з огляду на положення цивільного законодавства України криптовалюту не можна визнати майном, у зв'язку з чим нині вона не може бути конфіскована в підсудного за рішенням суду на підставі ст. 59 чи 96¹ КК України. Втім, у разі зміни правового режиму криптовалюти для створення можливості її визнання предметом конфіскації майна чи спеціальної конфіскації майна видається необхідним внести відповідні зміни до цивільного законодавства України, зокрема ст. 177 ЦК України. На необхідності таких змін акцентують О.В. Овсієнко та В.В. Ковтун, які пропонують передбачити у ст. 177 ЦК України, що «об'єктами цивільних прав є речі, у тому числі гроші (в електронному та паперо-

вому вигляді), віртуальні активи, цифрова валюта (криптовалюта та інші) та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні і нематеріальні блага» [4, с. 5]. На думку авторів, такі зміни сприятимуть введенню криптовалюти в повноцінний обіг та дадуть змогу зробити її повноцінним об'єктом цивільних правовідносин. Підтримуючи цю позицію, вважаємо, що такі зміни не тільки дозволять ввести криптовалюту в цивільний оборот, а й дадуть змогу судам ухвалювати рішення щодо примусового вилучення криптовалюти в підсудних в рамках кримінального судочинства. Крім цього, вважаємо, що такі зміни дозволять враховувати криптовалюту як елемент майнового стану підсудного в процесі визначення розміру штрафу у його застосуванні за вчинене кримінальне правопорушення.

Водночас із визнанням криптовалюти предметом конфіскації майна та спеціальної конфіскації пов'язана інша проблема, а саме технічна неможливість її вилучення з рахунків підсудних. Справа в тому, що система технології блокчейну є повністю децентралізованою, а тому технічно неможливо в сучасних умовах здійснити процес вилучення криптовалюти з рахунків підсудних без їхньої волі. Відповідні труднощі виникають через те, що криптовалюта, на відміну від фіатної валюти, не регулюється центральною грошово-кредитною установою. Контроль за процесами використання криптовалюти базується на тому, що учасники тримають ідентичні повні бази даних балансів усіх гаманців, і змінити базу можна лише за умови повного консенсусу системи, через що в криптовалютах немає примусового повернення платежів, оскільки немає адміністрування, кошти не можуть бути примусово заморожені або вилучені без доступу до приватного ключа власника [4, с. 3]. У випадку з фіатною валютою все набагато простіше: органи виконання покарання на підставі рішення суду спрямовують запити до відповідних фінансових установ із метою виконання судового рішення.

Таким чином, у Загальній частині КК України містяться норми, які можуть бути змінені в дискурсі розвитку криптовалюти в нашій країні. Ці норми передбачені у ст.ст. 53, 59, 96¹ КК України та визначають порядок застосування таких засобів кримінально-правового характеру, як штраф, конфіскація майна та спеціальна конфіскація майна. Видається, що потенційно криптовалюта може бути предметом вказаних засобів державного примусу.

Особлива частина VS криптовалюта. Аналіз положень статей Особливої частини КК України свідчить, що потенційно криптовалюта може стати предметом багатьох кримінальних правопорушень, проте вважаємо необхідним зупинитися на дослідженні окремих із них.

Так, відповідно до ст. 110² КК України, яка передбачає відповідальність за фінансування дій, вчинених із метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України, предметом цього кримінального правопорушення можуть бути кошти (включаючи кошти, одержані або придбані з використанням об'єктів власності, що безпосередньо чи опосередковано перебувають у власності чи під контролем осіб, які сприяють тероризму, або пов'язаних із ними юридичних і фізичних осіб) чи інше майно. Це може бути майно, отримане як законним, так і незаконним шляхом. М.А. Рубашенко та С.М. Салтиков зазначають, що в контексті об'єктивної сторони цього кримінального правопорушення під фінансовим забезпеченням варто розуміти забезпечення грошима чи іншими фінансовими активами [5, с. 190]. Дещо схожими за своєю природою є склади кримінальних правопорушень, передбачених ст. 285⁵ КК України (фінансування тероризму) та ст. 447 КК України (найманство). Об'єктивна сторона цих кримінальних правопорушень також полягає у фінансуванні суспільно небезпечної діяльності. У зв'язку з цим

вважаємо, що цілком логічно предметом таких кримінальних правопорушень може бути криптовалюта, оскільки фінансування передбачає надання певних грошових активів або їх аналогів, котрі сприяють вчиненню кримінальних правопорушень. Незважаючи на складність процесу конвертації криптовалюти, вона все ж є тим активом, за допомогою якого можна здійснювати злочинне фінансування.

У ст. 176 КК України передбачена кримінальна відповідальність за порушення авторських і суміжних прав. Диспозиція цієї норми є бланкетною, оскільки термінологічне визначення та порядок отримання авторського права і суміжних прав КК України не встановлює і відсилає до інших нормативно-правових актів: Закону України (далі – ЗУ) «Про авторське право і суміжні права» та інших. Відповідно до ст. 1 ЗУ «Про авторське право і суміжні права», комп'ютерна програма – набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи у будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером, які приводять його в дію для досягнення певної мети або результату (це поняття охоплює як операційну систему, так і прикладну програму, виражені у вихідному або об'єктному кодах)» [6]. Криптовалюта за своєю суттю є кінцевим кодом, що розробляє певна програма, тобто може підпадати під ознаки предмета кримінального правопорушення, яке передбачено ст. 176 КК України. Проте нині неможливо притягнути до кримінальної відповідальності за порушення авторських прав стосовно криптовалюти, оскільки вона не є законодавчо закріпленим об'єктом права інтелектуальної власності.

Інші кримінальні правопорушення, які можуть бути пов'язані з обігом криптовалюти, – це кримінальні правопорушення проти власності, зокрема крадіжка (ст. 185 КК України), вимагання (ст. 189 КК України), шахрайство (ст. 190 КК України). Вважаємо, що в найближчому майбутньому криптовалюта також може стати предметом цих кримінальних правопорушень. Крадіжка криптовалюти може мати певні особливості, бо її викрадення може здійснюватися не в традиційному розумінні таємного викрадення чужого майна, а за допомогою комп'ютерних програм. Яскравим прикладом є атака хакерів на платформу Poly Network, в результаті чого здійснена найбільша в історії крадіжка криптовалюти на 610 мільйонів доларів США [7]. Криптовалюта цілком може стати предметом вимагання, оскільки в сучасному світі можна конвертувати криптовалюту у фіатну валюту, що відслідкувати надзвичайно складно, тим самим криптовалюта може приваблювати правопорушників як предмет вимагання. Шахрайство також може бути пов'язане з обігом криптовалюти, зокрема використання обману під час її продажу, обміну на фіатну валюту тощо. Для того, щоб держава могла забезпечити належну охорону відносин у сфері власності на криптовалюту, видається за необхідне визнати її предметом цих кримінальних правопорушень. Проте перед

тим, як ввести її в цивільний оборот, необхідно визнати її «майном» у межах цивільного законодавства України, що дасть поштовх для подальшої криміналізації незаконних діянь із криптовалютою.

Отже, аналіз статей Особливої частини КК України свідчить, що потенційно криптовалюта може стати предметом значної кількості кримінальних правопорушень. Проте видається, що може мати місце суспільно небезпечна поведінка, пов'язана з криптовалютою, яка не підпадає під ознаки жодного кримінального правопорушення з передбачених у чинній редакції КК України, а саме такі дії можуть полягати у створенні криптовалюти, всупереч встановленому порядку її видобутку. Тому, на нашу думку, доцільно передбачити у КК України статтю, яка закріплювала би відповідальність за вчинення таких дій. Наприклад, ст. 199¹ у такій редакції:

«Стаття 199¹. Незаконний видобуток (майнинг), продаж криптовалюти та її підробка.

1. Незаконний видобуток, тобто майнинг, продаж криптовалюти та/або підробка наявних видів криптовалюти караються штрафом від двох до десяти тисяч неоподаткованих мінімумів громадян або громадськими роботами строком до 4 років.

2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, караються арештом до 6 місяців, позбавленням волі на строк від 2 до 5 років.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою, що спричинили істотну шкоду або вчинені в особливо великому розмірі, караються позбавленням волі на строк від 6 до 10 років із конфіскацією всього належного майна».

Видається, що такі зміни до Кримінального кодексу України дадуть змогу притягувати до кримінальної відповідальності осіб, які вчиняють незаконні дії у сфері криптовалютних відносин.

Висновки. Нині криптовалюта набула надзвичайного поширення та починає ставати необхідним елементом суспільства. Зокрема, нині вона є активним економічним феноменом, який потребуватиме охорони з боку держави від суспільно небезпечних посягань, через що постає питання про включення криптовалюти до сфери кримінального законодавства України. Видається, що така імплементація можлива як шляхом включення криптовалюти до змісту засобів кримінально-правового характеру (штраф, конфіскація майна, спеціальна конфіскація майна), так і за допомогою визнання криптовалюти предметом окремих кримінальних правопорушень (наприклад, крадіжки, вимагання, шахрайства, порушення авторського права і суміжних прав тощо). Проте є певні перешкоди для реалізації цих можливостей у вигляді відсутності законодавчого регламентування криптовалютних відносин в Україні, а також децентралізації системи, що не дає змоги зовнішнім факторам якимось чином втручатися в її адміністрування, навіть за рішенням суду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25-26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 30.12.2021 р.)
2. Про практику призначення судами кримінального покарання : Постанова Пленуму Верховного Суду України № 7 від 24.10.2003 року (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03#Text> (дата звернення: 30.12.2021 р.)
3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003, № 40-44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 30.12.2021 р.)
4. Ковтун В.В., Овсієнко О.В. Криптовалютні відносини в Україні: економіко-правовий аналіз. *Економіка та суспільство*. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/715/687> (дата звернення: 30.12.2021 р.)
5. Рубашенко М.А., Салтиков С.М. Проблеми об'єктивної сторони фінансування дій, учинених із метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 1. С. 188–192. URL: http://sej.org.ua/1_2018/52.pdf (дата звернення: 30.12.2021 р.)
6. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792-XII / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1994. № 13. Ст. 64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 30.12.2021 р.)
7. Найбільша крадіжка – хакери привласнили понад \$600 мільйонів. Газета Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3295782-najbilsa-kradizka-kriptovaluti-hakeri-privlasnili-ponad-600-miljoniv.html> (дата звернення: 30.12.2021 р.)